

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

КУЗЬМЕНКО ЯНА ПЕТРІВНА

УДК 342.761

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії і теорії держави та права ДВНЗ «Запорізького національного університету», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор юридичних наук, професор
ЛАДИЧЕНКО Віктор Валерійович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПАРХОМЕНКО Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН
України, вчений секретар;

кандидат юридичних наук, доцент
ЛЯШЕНКО Руслана Дмитрівна,
Житомирський національний
агроекологічний університет,
доцент кафедри правознавства.

Захист відбудеться 30 березня 2015 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.18 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 27 лютого 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Токарчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Конституція України проголосила державу суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. В системі прав людини пріоритетне місце відведене праву на життя. Стаття 27 Конституції України проголошує, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Право на життя закріплюється та гарантується нормами міжнародного права. Воно міститься в Загальній декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року, Міжнародному пакті про соціальні, економічні та культурні права 1966 року та в інших міжнародно-правових документах. Відповідно до норм міжнародного права суб'єктом права на життя є будь-яка людина незалежно від її статі, віку, расової чи національної приналежності, соціального статусу.

Особливого значення забезпечення права людини на життя набуває в умовах, коли Україна остаточно визначилась зі своїм геополітичним вибором, ратифікувавши 16 вересня 2014 року Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, взяла на себе зобов'язання щодо докорінної перебудови усіх сфер суспільного життя на принципах дотримання прав людини та основоположних свобод, забезпечення верховенства права, що в перспективі дозволить нашій державі долучитися до спільноти цивілізованих і демократичних держав, ставши повноправним членом Європейського Союзу.

Актуальність теми дисертаційного дослідження підтверджується також і тим, що події лютого 2014 року в місті Києві, а також вчинення проти України так званої «неоголошеної війни», вкотре доводять, що право людини на життя залишається в Україні одним з найбільш вразливих та незахищених. При цьому, держава не лише нездатна належним чином виконати свій конституційний обов'язок щодо гарантування права людини на життя, а й іноді сама вдається до ганебної практики його порушення.

Достатньо серйозну загрозу праву людини на життя несуть також такі фактори: зростання рівня злочинності, аварії на транспорті, природні та техногенні катастрофи тощо. Вимагають нових підходів до розуміння права людини на життя та проблем його реалізації й останні досягнення науки і техніки, рівень розвитку окремих галузей медицини – генетика, трансплантологія, реаніматологія тощо.

У цілому проблема права людини на життя достатньо тривалий проміжок часу знаходиться в центрі уваги представників юридичної науки. Зокрема, цим проблемам, їх змісту, ознакам, механізмам реалізації та захисту присвятили свої праці як спеціалісти із загальної теорії держави і права: С. Алексєєв, С. Болдирєв, С. Бобровник, А. Дерипаско, О. Іоффе, В. Копейчиков, Р. Ляшенко, М. Матузов, О. Міцкевич, В. Нерсесянц, Н. Пархоменко, П. Рабінович, О. Рогова, О. Скакун,

М. Цвік та ін., так і галузевих юридичних дисциплін: В. Буткевич, О. Буткевич, А. Головастікова, О. Домбровська, О. Копиленко, Л. Красавчикова, В. Погорілко, М. Малєйна, О. Мірошніченко, Р. Стефанчук, А. Соловійов, Ю. Фрицький, Ю. Шемшученко та ін.

Різноманітні аспекти права людини на життя продовжують привертати увагу багатьох вчених, а наукові дослідження про зазначене фундаментальне право й надалі доповнюються здобутками як теорії держави і права, так і галузевих юридичних наук. Проте, до цього часу залишаються невизначеними низка питань, пов'язаних з розумінням сутності «життя» як правової категорії, «права людини на життя», його ознак, структури та гарантій. Зважаючи на це, нагальною необхідністю є підготовка нових комплексних досліджень теоретико-правового характеру права людини на життя.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в рамках планів наукових досліджень ДВНЗ «Запорізького національного університету» на 2011–2014 рр., комплексного наукового проекту «Дослідження основних напрямків реформування законодавства України в контексті глобалізаційних процесів» (номер державної реєстрації 0111U008532). Крім того, тема дисертації пов'язана з підготовкою змін до інформаційного законодавства та має безпосереднє відношення до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18.03.2004 р., відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки в Україні на 2011–2015 рр., затверджених постановою Загальних зборів НАПрН України від 24.09.2010 р.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування сутності та юридичної природи права людини на життя, його місця в системі інших прав людини і громадянина, а також аналіз системи гарантій, що забезпечують реалізацію та захист цього права.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких задач:

- дослідити «життя» як філософську та правову категорію;
- проаналізувати процес становлення та розвитку концептуальних засад права людини на життя в історії світової політико-правової думки; виокремити закономірності доктринальних підходів до права людини на життя, які існували в науковому середовищі впродовж різних етапів розвитку людства;
- з'ясувати поняття, структуру та зміст права людини на життя; запропонувати власне визначення поняття «право людини на життя»;
- виділити основні ознаки, притаманні праву людини на життя;
- визначити місце права на життя в системі прав людини та його співвідношення з іншими юридичними правами;
- з'ясувати поняття та виділити види гарантій реалізації права людини на життя; запропонувати власну класифікацію гарантій реалізації права людини на життя;

– проаналізувати роль державних та громадських інституцій в системі гарантій реалізації права людини на життя;

– дослідити юридичні гарантії права людини на життя; запропонувати визначення «юридичних гарантій права людини на життя»; здійснити їх поділ на окремі види.

Об'єктом дослідження є система суспільних відносин, що виникають у сфері правового забезпечення права людини на життя.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади права людини на життя.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети та задач дослідження, його об'єкта і предмета. У процесі роботи використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження правових явищ.

Зокрема, було використано діалектичний метод, який дозволив дослідити «право людини на життя» у розвитку, а також взаємозв'язок та єдність його окремих структурних елементів (розділи 1, 2, 3).

Використання конкретно-історичного методу дозволило виявити послідовність підходів щодо розуміння права на життя, а також його сприйняття в різні історичні періоди (підрозділ 1.2).

Формально-логічний метод був використаний для дослідження теоретичних основ змісту права людини на життя та з'ясування сутності його гарантій (підрозділи 2.2, 3.2)

Аналіз становлення та розвитку наукової думки про право людини на життя було здійснено з використанням історико-правового методу (підрозділи 1.1, 1.2).

Аксіологічний метод дозволив здійснити розгляд життя як найвищої соціальної цінності (підрозділи 1.1, 2.2).

За допомогою методів аналізу та синтезу було виділено ознаки права людини на життя та здійснено класифікацію гарантій права людини на життя (підрозділи 3.1, 3.3).

Формулювання власних визначень понять «право людини на життя», «гарантії права людини на життя», «юридичні (спеціальні) гарантії права людини на життя» стало можливим завдяки використанню методу абстрагування та узагальнення (підрозділи 2.1, 3.1, 3.3).

У процесі встановлення місця права людини на життя в системі прав людини та його співвідношення з іншими юридичними правами широко використовувався порівняльно-правовий метод (підрозділ 2.3).

Наукова новизна одержаних результатів визначається вибором наукової проблеми, станом її недостатньої розробки, що обумовлює суперечність підходів щодо розуміння «життя», «права на життя», його структури та гарантій реалізації.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в наступних теоретичних положеннях та висновках, що відображають внесок автора в досліджувану проблему та виносяться на захист:

вперше:

– сформульовано визначення права людини на життя як сумарного суб'єктивного права, що припускає передбачену для індивіда нормами об'єктивного права міру можливої поведінки щодо користування життям як соціальним благом в цілях підтримки свого біологічного існування і саморозвитку особистості, здійснювану індивідом за допомогою його власних фактичних і юридичних дій, включаючи вимоги до інших суб'єктів права, крім держави, а також забезпеченим з боку держави і суспільства абсолютним обов'язком щодо збереження, охорони і забезпечення гідного життя;

– запропоновано визначення гарантій права людини на життя як системи економічних, соціальних, політичних, ідеологічних умов, засобів і способів, а також юридичних механізмів, що забезпечують реалізацію, захист та охорону права людини на життя;

– сформульовано визначення юридичних (спеціальних) гарантій права людини на життя як встановлену Конституцією та іншими нормативно-правовими актами єдину систему юридичних умов (засобів та способів), яка забезпечує здійснення цього права на всіх стадіях його реалізації, та визначені нормами права повноваження та завдання органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування щодо охорони та захисту права на життя, у випадку його порушення притягнення винних до відповідальності;

– обґрунтовано необхідність поділу гарантій права людини на життя за умовами реалізації на ординарні та екстраординарні. До ординарних гарантій права людини на життя належать ті, що діють в умовах стабільного та мирного співіснування людей. Натомість екстраординарні стосуються періоду різноманітних катаклізмів (як то війни, природні та техногенні катастрофи тощо);

удосконалено:

– структуру юридичного механізму реалізації права людини на життя, до якого включено: правові норми, юридичні факти, діяльність спеціально уповноважених органів та суб'єктів, спеціальні юридичні процедури, рівень правової культури, юридичну відповідальність;

– класифікацію гарантій права людини на життя за наступними критеріями: практичним спрямуванням, ступенем поширеності, суб'єктами, характером норм, способом дії, умовами реалізації;

набули подальшого розвитку:

– наукова позиція, відповідно до якої під «життям» у правовому значенні розуміють найвище нематеріальне благо, яке виникає з моменту відокремлення життєздатної дитини від організму матері під час фізіологічних пологів, яке триває протягом усього часу функціонування головного мозку;

– характеристика права людини на життя як права фундаментального, особистого (громадянського), немайнового, абсолютного, сумарного,

індивідуального, суб'єктивного та права першого покоління, що займає особливе місце в системі прав та свобод людини і громадянина;

– підхід, відповідно до якого в системі гарантій права людини на життя виділяються такі елементи: державні інститути несудового захисту (глава держави, парламент, уряд, центральні органи виконавчої влади, омбудсман, судові органи, органи прокуратури, органи міліції, органи місцевого самоврядування), судова система (суди загальної та конституційної юрисдикції) та неурядові правозахисні організації;

– поділ юридичних (спеціальних) гарантій права людини на життя на: гарантії реалізації та гарантії охорони; конституційні гарантії та галузеві гарантії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для:

– подальших наукових досліджень проблемних питань прав та свобод людини і громадянина, в тому числі права людини на життя;

– вдосконалення галузевого законодавства з метою приведення його у відповідність із загальноприйнятими принципами та міжнародними стандартами у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина, а також адаптації вітчизняного законодавства до стандартів Європейського Союзу;

– навчально-методичних цілей у процесі викладання дисциплін: «Теорія держави і права», «Проблеми теорії держави і права», «Конституційне право України» тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на засіданнях кафедри історії і теорії держави та права Запорізького національного університету, а також на 9 науково-практичних та наукових конференціях: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перші зимові юридичні читання» (18–19 березня 2011 р., м. Кіровоград), Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи; Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 травня 2011р., м. Суми), II Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави» (17–18 грудня 2011 р., м. Харків), Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика сучасного права: перспективи та сьогодення» (28–29 квітня 2012 р., м. Запоріжжя), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (26–27 квітня 2012 р., м. Київ), Міжнародна науково-практична конференція «Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства» (12–13 квітня 2012 р., м. Харків), Забезпечення прав людини в міжнародному та національному законодавстві міжнародної науково-практичної конференції (29 листопада 2013 р., м. Київ), Актуальні проблеми юридичної психології, III Міжнародна науково-практична конференція (25 квітня 2014 р.,

м. Київ), «Наукові пошуки молоді у третьому тисячолітті» – Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, аспірантів, докторантів (15–16 травня 2014 р., м. Біла Церква).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження висвітлено у 6 наукових публікаціях у виданнях, що входять до переліку МОН України як фахові з юридичних дисциплін, у тому числі в одному зарубіжному науковому виданні, а також у тезах доповідей на 9 науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертації обумовлені метою та задачами дослідження та складаються зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 196 сторінок, у тому числі 168 основного тексту. Список використаних джерел складається з 263 позицій (на 28 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, відображено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і задачі дослідження, його об'єкт і предмет, методологічну основу, сформульовано наукову новизну та основні положення дисертації, які виносяться на захист, наведено теоретичну та практичну значущість роботи, відображено апробацію отриманих результатів, а також структуру дисертації.

У **першому розділі «Історико-теоретична основа дослідження»** проаналізовано стан розвитку наукової думки про поняття та сутність «життя», з'ясовано сутність «життя» як філософської та правової категорій, а також проведено дослідження генези концептуальних засад права людини на життя в історії світової політико-правової думки.

У *підрозділі 1.1 «Життя» як філософська та правова категорія»* аналізуються підходи до розуміння «життя», запропоновані представниками різних природничих, гуманітарних та соціальних наук.

Встановлено, що незважаючи на наявність великої кількості наукових публікацій з питань «життя», на сьогодні відсутній єдиний підхід щодо розуміння його сутності. Повною мірою зазначене твердження стосується й юридичної науки. Серед найбільш поширених підходів до розуміння «життя», в першу чергу, виділяються ті, що сформульовані природничими науками, в тому числі біологією. При цьому зазначається, що лише природничі науки нездатні адекватно розкрити сутність цього поняття, оскільки вони досліджують виключно його окремі прояви, через що уявлення про життя стає уривчастим та однобічним.

Стверджується, що охопити «життя» в його цілісності та різноманітті спроможна лише філософія. Разом із тим, зауважується, що найбільш поширеним у філософській науці є підхід, відповідно до якого під життям розуміють такий спосіб існування, в якому множинність частин і різноманітність форм такого цілого

зв'язується доцільно відомою єдністю, що знаходиться у самому цьому цілому, а не вводить ззовні. При цьому життя визнається ідеальною формою існування матерії, здатною випадково (за власним бажанням) впливати на матерію і налаштовувати під себе причинно-наслідкові зв'язки. Зважаючи на вказане вище, філософське розуміння «життя» характеризується як занадто абстрактне, що робить його використання для потреб юриспруденції проблематичним.

Доводиться, що розуміння життя у праві потребує чіткого визначення моменту його початку та завершення, оскільки з цими юридичними фактами пов'язаний і проміжок часу, протягом якого держава гарантує особі її конституційні права і свободи, в тому числі і право на життя, а людина має змогу виступати суб'єктом правовідносин. У зв'язку із цим запропоновано розуміти під «життям» у правовому значенні найвище нематеріальне благо, яке виникає з моменту відділення життєздатної дитини від організму матері під час фізіологічних пологів, яке триває протягом усього часу функціонування головного мозку.

У підрозділі 1.2 *«Становлення та розвиток концептуальних засад права людини на життя в історії світової політико-правової думки»* розкривається історія дослідження «життя» як правової категорії та прагнення до його юридичної визначеності.

Дисертантом встановлено, що спільною рисою історії розвитку правової думки щодо «життя» та «права на життя» протягом багатьох століть залишалась обмеженість наукового пошуку питаннями розширення чи звуження підстав його позбавлення, в тому числі правомірного (смертна кара, кровна помста і т. ін.) та неправомірного (навмисне чи ненавмисне вбивство та ін.) характеру. Зокрема, більшою чи меншою мірою зазначена закономірність проявилась як в пам'ятках права (наприклад, Закони царя Хаммурапі, «Книга мертвих», «Закони Ману»), так і поглядах представників політико-правової думки (наприклад, Шан Ян, Платон, Цицерон) Стародавнього світу. Достатньо суперечливими у цьому зв'язку виглядають і підходи основних релігій: християнства, ісламу та іудаїзму. З однієї сторони, Біблія, Коран та Тора засуджують позбавлення життя людини іншою людиною, а з іншої, їх положення використовувались для виправдання «священних війн», хрестових походів, вбивств віровідступників чи осіб, які порушували певні правила співжиття (наприклад, перелюб, статеві стосунки до шлюбу, жертвоприношення, непослух дітей тощо).

Абсолютно нормально сприймали чи навіть обґрунтовували необхідність застосування смертної кари мислителі більш пізніх періодів розвитку політико-правової думки. Наприклад, допускали вбивство людини за певних обставин Н. Макіавеллі та Т. Гоббс.

Не відкидали смертної кари й представники політико-правової думки XVIII-XIX століть. Проте, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Ч. Беккарія, І. Бентам, О. Кістяківський та інші їх сучасники вже вважали за необхідне не ототожнювати

вбивство із покаранням; у визначенні покарання керуватися принципами гуманності; не зловживати застосуванням смертної кари.

Стверджується, що неоднозначною залишалась ситуація з приводу захисту життя людини під час державного будівництва на українських землях у ХХ столітті. Так, з однієї сторони, смертну кару декілька разів намагались формально скасувати, але вона перманентно використовувалась та по-різному нормативно закріплювалась в різні періоди існування УРСР.

Докорінно ситуація щодо захисту життя у світі почала змінюватись із середини ХХ століття. В цей час вчені все більше звертають увагу на правові механізми захисту життя, момент його виникнення і засоби припинення. Серйозним кроком на шляху до гарантування права людини на життя стало прийняття перших міжнародно-правових документів, в яких зазначене право закріплювалось як самостійне (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ухвалена країнами-учасниками Ради Європи 04 листопада 1950 року, та Міжнародний пакт про цивільні та політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року).

У **другому розділі «Юридична природа права людини на життя»** розглядаються питання, пов'язані із поняттям, структурою, змістом та ознаками права людини на життя, а також визначається місце досліджуваного права в системі прав людини та його співвідношення з іншими суб'єктивними правами.

У *підрозділі 2.1 «Поняття, структура та зміст права людини на життя»* наголошується, що серед науковців немає єдності думок щодо визначення поняття права людини на життя.

Аналіз чинних вітчизняних нормативно-правових актів засвідчив відсутність нормативного закріплення поняття досліджуваного права.

З метою уникнення неоднозначності в трактуванні та усуненні проблем реалізації права людини на життя, запропоновано нормативно закріпити його визначення та окреслити складові елементи.

Систематизуючи різні підходи щодо трактування сутності права людини на життя, сформульовано авторське визначення, згідно з яким право людини на життя – це сумарне суб'єктивне право, що припускає передбачену для індивіда нормами об'єктивного права міру можливої поведінки з користування життям як соціальним благом в цілях підтримки свого біологічного існування і саморозвитку особистості, здійснювану індивідом за допомогою його власних фактичних і юридичних дій, включаючи вимоги до інших суб'єктів права, крім держави, а також забезпеченим з боку держави і суспільства абсолютним обов'язком щодо збереження, охорони і забезпечення гідного життя.

Встановлено, що серед проблем, пов'язаних із забезпеченням, охороною та захистом права на життя, однією з основних є проблема його змісту.

Визначено, що змісту прав людини (у тому числі, права людини на життя) притаманні різні аспекти внаслідок того, що право людини є комплексним

соціальним явищем, в якому концентруються різноманітні форми соціальної дійсності та суспільної свідомості.

Доведено, що право людини на життя у широкому правовому значенні охоплює своїм змістом всі передбачені у законодавчій системі гарантії забезпечення та захисту життя (системи гарантій забезпечення та захисту життя у кримінальному, цивільному, сімейному, екологічно-правовому сенсі). У вузькому значенні право на життя охоплює можливість здійснення лише біологічних властивостей та якостей життя, пов'язаних з існуванням людини як автономної біологічної істоти.

Структуру права людини на життя визначено через структуру правоохоронювального об'єкта, зважаючи при цьому на національне законодавство, міжнародно-правові акти, практику Європейського суду з прав людини та думки науковців.

Виділено найважливіші елементи права людини на життя як комплексної юридичної категорії, а саме: право на фізичне існування (особиста недоторканність і охорона здоров'я людини); право на індивідуальність та ідентичність особистості (національно-культурну, світоглядну, релігійну, статеву).

У підрозділі 2.2 «Ознаки права людини на життя» аналізуються погляди вчених щодо виокремлення ознак права людини на життя та обґрунтовується авторський погляд на проблему. Так, з метою глибшого розкриття змісту права людини на життя запропоновано здійснити поділ ознак на загальні та особливі, попередньо здійснивши загальний аналіз ознак природних прав людини (у тому числі, особистих немайнових прав).

Серед загальних ознак права на життя виокремлено:

1) право на життя є фундаментальним правом, оскільки воно закріплено в Конституції України, яка визначає його зміст, обсяг та межі реалізації; право на життя складає ядро правового статусу особистості;

2) право на життя має постійний характер, воно є невід'ємним правом кожного учасника конкретних правовідносин, а не виникає щоразу;

3) значущість права на життя як для окремої людини, так і в цілому для суспільства і держави;

4) це право, як і решта громадянських прав і свобод, має особливий механізм охорони. Його функціонування забезпечується всією системою національного законодавства, діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування, політичних та громадських організацій, роботою засобів масової інформації та інших юридичних і фізичних осіб. Право на життя гарантується не лише Конституцією України, а й міжнародними актами, які є частиною національного законодавства України після відповідної законодавчої процедури;

5) універсальність права на життя обумовлює його дію в усіх сферах суспільного життя, на всій території держави, у будь-яку годину дня і ночі. Його

зміст та обсяг є однаковим для всіх фізичних осіб, що підпадають під юрисдикцію Конституції України;

б) відсутність економічного змісту, тобто його нетоварність. Воно не може бути оцінено в грошовому чи будь-якому іншому еквіваленті, його здійснення не супроводжується майновими еквівалентними обов'язками інших осіб.

Як особливі ознаки права на життя визначено:

1) пріоритетність права людини на життя, що підкреслюється його текстуальним закріпленням у другому розділі Конституції України – одразу після принципів правового статусу, перед усіма іншими правами. Право на життя є підґрунтям не лише конституційних прав й свобод людини, а й практично всього правового статусу особи в Україні та в світі;

2) право на життя можна розглядати як первинне, а всі інші права і свободи як похідні, бо без цього права неможлива реалізація будь-яких інших прав. Воно є першоосновою всіх інших прав і свобод, абсолютною цінністю світової цивілізації, бо всі інші права втрачають сенс і значення у випадку загибелі людини;

3) природженість права на життя означає його приналежність людині від початку життя до смерті;

4) право на життя є сталим суб'єктивним конституційним правом людини. Під цим розуміється його одвічний, постійний та незмінний характер;

5) не допускається правонаступництво, тобто це право не може переходити у спадщину. Людина володіє ним до смерті. Відповідне право не можна передати чи відмовитись від нього на користь іншої особи;

б) невідновлюваність права на життя означає, що у випадку порушення зазначеного права воно не може бути відновлено, оскільки життя – це біологічний стан, який має свої межі;

7) загальність права на життя, під якою слід розуміти його належність всім людям без будь-яких винятків та обмежень;

8) індивідуальний характер. На відміну від інших конституційних прав і свобод право на життя реалізується індивідуально, тобто самостійно кожною конкретною особою;

9) наявність специфічного об'єкта – життя – постійної та безперервно функціонуючої взаємодії біологічних явищ у процесі розвитку організму;

10) невід'ємність. Воно існує як об'єктивна реальність, зумовлена людською сутністю і природою людини, і тому не може бути обмежено або скасовано будь-якими органами влади;

11) комплексний характер права на життя проявляється в тому, що будучи вираженим у загальній формі та поширюючи свій вплив на всю життєдіяльність людини, воно охоплює цілий ряд конкретних та особливих за своїм змістом суб'єктивних прав, реалізація кожного з яких є водночас і реалізацією права на життя;

12) особливий механізм реалізації. Право на життя є передумовою будь-яких праводносин у конкретній сфері діяльності. Для того, щоб людина мала право на життя, не потрібна реалізація правоздатності. Крім того, це право може бути реалізоване незалежно від закріплення його в галузевому законодавстві.

У підрозділі 2.3 «Місце права на життя в системі прав людини та його співвідношення з іншими юридичними правами» наголошено на необхідності вивчення прав у системі, зважаючи на необхідність адекватного розкриття їх єдності, внутрішнього змісту, взаємообумовленої ролі в суспільних процесах, значення в задоволенні життєвих потреб та інтересів кожного індивіда, а також задля визначення місця в досліджуваній сфері та виявлення особливостей співвідношення прав один з одним.

Так, у результаті проведеного аналізу системи прав та свобод людини і громадянина, на підставі існуючих їх класифікацій обґрунтовано, що право людини на життя набуває цінності тільки в державі, оскільки його закріплення в чинному законодавстві призводить до його реального здійснення (додає йому більшої значущості та вагомості, а також забезпечує необхідний правовий захист з боку держави, окремих держав та в цілому всієї міжнародної спільноти).

Разом з тим, встановлено, що досліджуване право є правом першого покоління. Відповідно воно не даровано владою, виникає незалежно від неї і без її згоди, і не може бути нею відібране без відповідних причин.

Окрім того, доведено, що право людини на життя є особистим (громадським), немайновим, абсолютним, сумарним, індивідуальним, суб'єктивним правом, яке займає особливе місце в системі прав та свобод людини і громадянина.

Обґрунтовано, що право людини на життя необхідно розглядати як соціальну цінність, що об'єднує весь комплекс прав людини, оскільки воно є фундаментальним правом та слугує першоосновою здійснення всіх інших прав.

У третьому розділі «Гарантії реалізації права людини на життя» здійснюється дослідження питань, присвячених розумінню сутності та класифікації гарантій реалізації права людини на життя, визначається місце та роль серед них державних і громадських інституцій, а також детально розкривається зміст юридичних гарантій права людини на життя.

У підрозділі 3.1 «Поняття і види гарантій реалізації права людини на життя» встановлено, що реальність прав та свобод людини і громадянина забезпечують гарантії, без яких можливості людини залишаються порожніми деклараціями. На підставі аналізу існуючих підходів до визначення гарантій прав та свобод людини і громадянина, сформульована дефініція гарантій права людини на життя, під якими пропонується розуміти систему економічних, соціальних, політичних, ідеологічних умов, засобів і способів, а також юридичних механізмів, що забезпечують реалізацію, захист та охорону права людини на життя.

При цьому, до складу юридичного механізму реалізації права людини на життя включаються:

1) правові норми, що закріплюють право на життя та можливості його захисту, систематизовані в правові інститути різних галузей права;

2) юридичні факти, що тягнуть за собою виникнення чи припинення цього права, а в деяких випадках – його обмеження;

3) діяльність спеціально уповноважених органів та суб'єктів зі створення та підтримання достатніх та необхідних умов реалізації особою права на життя;

4) безпосередня діяльність правоохоронних органів, що покликані захищати це право від неправомірних посягань;

5) спеціальні юридичні процедури, що дозволяють фактично реалізовувати право чи захищати його (наприклад, можливість звернення до суду, в органи внутрішніх справ тощо);

6) рівень правової культури макро- та мікросередовища, в якому особа здійснює своє право, а також рівень правової культури самого носія права;

7) інститут юридичної відповідальності за діяння, що тягне протиправне обмеження чи припинення цього права.

Дисертантом запропоновано класифікувати гарантії права людини на життя:

– за практичним спрямуванням: на загальні (соціально-економічні, політичні, ідеологічні) та юридичні (спеціальні);

– за ступенем поширеності: на національні (внутрішньодержавні) та міжнародні;

– за суб'єктами: гарантії парламенту, гарантії глави держави, гарантії органів виконавчої влади, судові гарантії, гарантії омбудсмана, гарантії прокуратури, гарантії громадських організацій, гарантії місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування, гарантії міжнародних органів та організацій, членом яких є відповідна держава;

– за характером: норми та принципи матеріального і процесуального права;

– за способом дії: прямі (безпосередні) та непрямі (опосередковані);

– за умовами реалізації: ординарні та екстраординарні.

У підрозділі 3.2 «Державні та громадські інституції в системі гарантій реалізації права людини на життя» наголошується, що саме по собі формальне існування гарантій права людини на життя, не підкріплене практичною діяльністю певних суб'єктів, ще не є запорукою його ефективної реалізації, надійного захисту та охорони. У зв'язку з цим, зазначається, що в системі гарантій права людини на життя важливе місце відводиться діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також цілої низки різноманітних громадських об'єднань. При цьому, пріоритетна роль з-поміж них належить державним інституціям, адже вони є виразником державної волі, яка, як відомо, має імперативний характер.

У цьому контексті дисертантом на основі аналізу норм міжнародного права та основних положень вітчизняного законодавства охарактеризовано діяльність із

забезпечення реалізації права людини на життя таких органів влади та посадових осіб: глава держави, парламент, уряд, омбудсман, судові органи, органи прокуратури, органи внутрішніх справ, органи місцевого самоврядування тощо.

Окрім цього, зауважено на ефективності діяльності різноманітних неурядових організацій, що ставлять за мету захист права людини на життя.

У підрозділі 3.3 «Юридичні гарантії права людини на життя» на основі наукового аналізу різних позицій вчених щодо визначення поняття «юридичні (спеціальні) гарантії права людини на життя» запропоновано власне його визначення, під яким розуміється встановлена Конституцією та іншими нормативно-правовими актами України єдина система юридичних умов (засобів та способів), яка забезпечує здійснення цього права на всіх стадіях його реалізації, та визначені нормами права повноваження та завдання органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування щодо охорони та захисту права людини на життя у випадку порушення притягнення винних до відповідальності.

Здійснено поділ юридичних (спеціальних) гарантій права людини на життя на: гарантії реалізації (межі прав і свобод, їх конкретизація в чинному законодавстві; юридичні факти, з якими пов'язується їх володіння і безпосереднє користування; процесуальні форми реалізації; заходи заохочення та пільги для стимулювання правомірної та ініціативної їх реалізації) та гарантії охорони (конституційний нагляд; заходи захисту і відповідальності винних за порушення права людини на життя; процесуальні форми здійснення контролю і нагляду; засоби попередження і профілактики порушень права людини на життя та інші правові засоби); конституційні гарантії (сукупність правових норм та механізмів, які містяться в тексті Основного закону та є базою гарантування права людини на життя в цілому) та галузеві гарантії (сукупність правових норм відповідних галузей права (цивільного, кримінального та інших), які регулюють відносини в сфері реалізації та охорони права людини на життя).

Наголошено, що поділ юридичних гарантій за різними критеріями можна розглядати як умовний, тому що головним принципом побудови системи юридичних гарантій прав людини і громадянина (у тому числі, права людини на життя) є охорона і захист прав, свобод та законних інтересів усіма не забороненими законом способами. У свою чергу, засоби, які спрямовані на охорону та захист прав, одночасно виступають і гарантією їх ефективної реалізації.

Обґрунтовано, що юридичні гарантії права людини на життя є видом юридичних гарантій прав людини в цілому, тому їм притаманні загальні ознаки спеціальних гарантій: нормативність, системність, постійний характер, комплексність, юридична надійність, загальність, вираженість міри свободи та юридичний обов'язок.

Визначено, що ефективна реалізація юридичних гарантій права людини на життя потребує прийняття великої кількості різноманітних нормативно-правових

актів, що на практиці іноді створює додаткові перешкоди для їх своєчасного запровадження.

При цьому, гарантії права людини на життя в Конституції або в інших нормативно-правових актах мають бути визначені достатньо чітко, виходячи з тлумачення життя як загальнолюдської цінності.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено комплексне наукове дослідження теоретико-правових засад права людини на життя, результати якого дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Встановлено, що, незважаючи на цілковиту очевидність та наочність феномену життя, пізнання його сутності, критеріїв та закономірностей розвитку є достатньо складним завданням, яке протягом століть ставили перед собою представники різних наук: біології, фізики, філософії, правознавства тощо. Разом з тим, попри наявність великої кількості наукових публікацій з питань «життя», на сьогодні відсутнє будь-яке універсальне його визначення, яке задовольнило б вимоги представників сучасного наукового середовища. Проте, якщо формулювання єдиного загальнонаукового підходу до розуміння сутності життя видається неможливим як через дослідження кожною з наук абсолютно різних аспектів цього багатогранного явища, так і через використання кожною з них власного методологічного інструментарію, то вироблення такого підходу є конче необхідним, принаймні в рамках юриспруденції, оскільки саме з життям пов'язаний проміжок часу, протягом якого держава гарантує особі її конституційні права і свободи, а людина має змогу виступати суб'єктом правовідносин. У зв'язку з цим, розуміння життя у праві потребує чіткого визначення моменту його початку та завершення.

Зважаючи на викладене вище, а також на підставі аналізу основних підходів щодо розуміння «життя» що існують в різних науках, та положень чинного законодавства запропоновано розуміти під «життям» (у правовому значенні) найвище нематеріальне благо, яке виникає з моменту відділення життєздатної дитини від організму матері під час фізіологічних пологів і триває протягом усього часу функціонування головного мозку.

2. Доведено, що процес дослідження «життя» як правової категорії та прагнення до його юридичної визначеності має достатньо тривалу історію. При цьому, в історії розвитку політико-правової думки розгляд проблематики «життя», а також права людини на життя, як правило, зводився до обмеження факторів правомірного (смертна кара, кровна помста і т. ін.) чи неправомірного характеру (навмисне чи ненавмисне вбивство та ін.). Дослідників цікавило передусім не стільки само по собі право людини на життя, скільки форми та засоби його позбавлення.

Докорінно зазначена ситуація змінилася у другій половині ХХ століття, коли вчені почали звертати увагу на правові механізми захисту життя, момент його

виникнення і засоби припинення. Одними з перших міжнародно-правових документів, в яких право людини на життя було закріплене як самостійне право, можна вважати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, ухвалену країнами-учасниками Ради Європи 04 листопада 1950 року, та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року.

3. Сформульовано авторське визначення «права людини на життя», відповідно до якого під цим правом слід розуміти сумарне суб'єктивне право, що припускає передбачену для індивіда нормами об'єктивного права міру можливої поведінки з користування життям як соціальним благом в цілях підтримки свого біологічного існування і саморозвитку особистості, здійснювану індивідом за допомогою його власних фактичних і юридичних дій, включаючи вимоги до інших суб'єктів права, крім держави, а також забезпеченим з боку держави і суспільства абсолютним обов'язком щодо збереження, охорони і забезпечення гідного життя.

4. Обґрунтовано, що основними ознаками права людини на життя є такі, що характерні для всіх основних прав та свобод людини і громадянина (фундаментальність, наявність постійного характеру, значущість, особливий механізм охорони, універсальність, відсутність економічного змісту), а особливі – притаманні лише праву людини на життя (пріоритетність, первинність, природженість, сталість, недопущення правонаступництва, невідновлюваність, загальність, індивідуальний характер, наявність специфічного об'єкта, невід'ємність, комплексний характер, особливий механізм реалізації).

5. У результаті проведеного аналізу системи прав та свобод людини і громадянина, на підставі існуючих на сьогодні класифікацій прав та свобод, доведено, що право людини на життя як право фундаментальне, особисте (громадянське), немайнове, абсолютне, сумарне, індивідуальне, суб'єктивне, право першого покоління займає особливе місце в системі прав та свобод людини і громадянина. Воно є першоосною, адже без його реалізації неможливе здійснення всіх інших прав. Окрім цього, право на життя як фундамент правового статусу людини має розглядатися як соціальна цінність, що об'єднує весь комплекс прав людини.

6. Запропонована авторська дефініція гарантій права людини на життя, під якими пропонується розуміти систему економічних, соціальних, політичних, ідеологічних умов, засобів і способів, а також юридичних механізмів, що забезпечують реалізацію, захист та охорону права людини на життя.

7. Серед видів гарантій права людини на життя виділено:

- за практичним спрямуванням: загальні (соціально-економічні, політичні, ідеологічні) та юридичні (спеціальні);
- за ступенем поширеності: національні (внутрішньодержавні) та міжнародні;
- за суб'єктами: гарантії парламенту, гарантії глави держави, гарантії органів виконавчої влади, судові гарантії, гарантії омбудсмана, гарантії прокуратури,

гарантії громадських організацій, гарантії місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування, гарантії міжнародних органів та організацій, членом яких є відповідна держава;

- за характером: норми та принципи матеріального і процесуального права;
- за способом дії: прямі (безпосередні) та непрямі (опосередковані);
- за умовами реалізації: ординарні та екстраординарні.

8. Встановлено, що в системі гарантій права людини на життя можна виділити такі елементи: державні інститути несудового захисту (глава держави, парламент, уряд, центральні органи виконавчої влади, омбудсман, судові органи, органи прокуратури, органи міліції, органи місцевого самоврядування), судова система (суди загальної та конституційної юрисдикції) та неурядові правозахисні організації.

9. Доведено, що важливу роль для реалізації права людини на життя відіграють юридичні (спеціальні) гарантії, під якими запропоновано розуміти встановлену Конституцією та іншими нормативно-правовими актами єдину систему юридичних умов (засобів та способів), яка забезпечує здійснення цього права на всіх стадіях його реалізації, та визначені нормами права повноваження та завдання органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування щодо охорони та захисту права на життя у випадку його порушення притягнення винних до відповідальності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у закордонних та вітчизняних фахових виданнях

1. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика права людини на життя / Я. П. Кузьменко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – № 28 (Т. 1). – С. 26–30.

2. Кузьменко Я. Признаки права человека на жизнь: общетеоретический анализ / Я. Кузьменко // *Legea și Viața*. – 2014. – № 9/2. – С. 64–68.

3. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя / Я. П. Кузьменко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – № 29 (Т. 1). – С. 27–32.

4. Кузьменко Я. П. «Життя» як філософська та правова категорія / Я. П. Кузьменко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 2. – С. 16–20.

5. Кузьменко Я. П. Генезис «права на життя» в політико-правовій думці стародавнього світу / Я. П. Кузьменко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 4. – С. 15–19.

6. Кузьменко Я. П. Місце права на життя в системі прав людини / Я. П. Кузьменко // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2014. – № 2. – С. 57–62.

*Інші наукові публікації, тези та матеріали виступів
на наукових конференціях*

7. Кузьменко Я.П. Порядок переміщення іноземної валюти через митний кордон України і валютний контроль / Я.П. Кузьменко // Перші зимові читання. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перші зимові юридичні читання», 18–19 березня 2011 р. – Кіровоград, 2011.– С.270–272.

8. Кузьменко Я.П. Регламентація виборчого процесу України / Я.П. Кузьменко // Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи / Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ч.2, м. Суми, 20 травня 2011р. – Суми, 2011.– С.126–127.

9. Кузьменко Я.П. Безробіття на території України та поза її межами / Я.П. Кузьменко // II Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави», м. Харків, 17–18 грудня 2011р.– у 2-х томах. – К.: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. – С.73–74.

10. Кузьменко Я.П. Проблематика підприємств щодо витоку комерційної таємниці (інформації) / Я.П. Кузьменко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика сучасного права: перспективи та сьогодення», м. Запоріжжя, 28–29 квітня 2012 р. – Запоріжжя: у 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012.– Ч.1. – С.72–73.

11. Кузьменко Я.П. Комерційне найменування як об'єкт інтелектуальної власності / Я.П. Кузьменко // Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи», м. Київ, 26–27 квітня 2012 р. – Київ: у 2-х томах. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2012. – Т.1. – С.64–65.

12. Кузьменко Я.П. Відмінність наукового відкриття від об'єктів інтелектуальної власності / Я.П. Кузьменко // Міжнародна науково-практична конференція «Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства», м. Харків, 12–13 квітня 2012 р. – у 4-х томах. – К.: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. – Т.3. – С.44–45.

13. Кузьменко Я.П. Проблеми щодо обмеження конституційних прав і свобод людини / Я.П. Кузьменко // Забезпечення прав людини в міжнародному та національному законодавстві міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29 листопада 2013 р. – К.: Видавничий центр НУБіП України, 2013. – С.24–25.

14. Кузьменко Я.П. Філософський зміст основних прав людини / Я.П. Кузьменко // Актуальні проблеми юридичної психології, III Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 25 квітня 2014 р. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014.– С.24–25.

15. Кузьменко Я.П. Механізм реалізації політичних прав і свобод громадян України [Електронний ресурс] / Я.П. Кузьменко // «Наукові пошуки молоді у третьому тисячолітті» – Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, аспірантів, докторантів, м. Біла Церква, 15–16 травня 2014 р. – Режим доступу : <http://btsau.net.ua>.

АНОТАЦІЇ

Кузьменко Я. П. Теоретико-правові засади права людини на життя. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2015.

Дисертацію присвячено комплексному науково-теоретичному дослідженню «права людини на життя».

Проаналізовано основні підходи щодо розуміння сутності категорії «життя» у філософському та правовому значенні. Досліджено генезу концептуальних засад права людини на життя в історії світової політико-правової думки.

З'ясовано проблемні питання, пов'язані із поняттям, структурою, змістом та ознаками права людини на життя, а також визначено місце досліджуваного права в системі прав людини та його співвідношення з іншими суб'єктивними правами. З'ясовано сутність гарантій реалізації права людини на життя та здійснено їх класифікацію, визначено місце та роль серед гарантій реалізації права людини на життя державних і громадських інституцій, а також детально розкрито зміст юридичних гарантій права людини на життя.

Ключові слова: життя, права та свободи людини і громадянина, право людини на життя, ознаки права людини на життя, гарантії права людини на життя, загальні гарантії права людини на життя, юридичні гарантії права людини на життя.

Кузьменко Я. П. Теоретико-правовые основы права человека на жизнь. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена комплексному научно-теоретическому исследованию «права человека на жизнь».

Проанализированы основные подходы относительно понимания сущности категории «жизнь» в философском и правовом значении, что позволило сделать вывод о том, что наиболее обоснованным является понимание «жизни» в правовом

значении как наивысшего нематериального блага, которое возникает с момента отделения жизнеспособного ребенка от организма матери во время физиологических родов и длится в течение всего времени функционирования головного мозга.

Исследован генезис концептуальных принципов права человека на жизнь в истории мировой политико-правовой мысли. В результате доказано, что процесс исследования «жизни» как правовой категории и стремление к его юридической определенности имеет достаточно длительную историю. При этом, общей чертой истории развития правовой мысли относительно «жизни» и «права на жизнь» в течение многих веков оставалась ограниченность научного поиска вопросами расширения или сужения оснований для их лишения.

Выявлены проблемные вопросы, связанные с понятием, структурой, содержанием и признаками права человека на жизнь, а также определено место исследуемого права в системе прав человека и его соотношение с другими субъективными правами. Предложено определение, согласно которому под «правом человека на жизнь» следует понимать суммарное субъективное право, допускающее предусмотренную для индивида нормами объективного права меру возможного поведения по пользованию жизнью как социальным благом в целях поддержания своего биологического существования и саморазвития личности, осуществляемую индивидом с помощью его собственных фактических и юридических действий, включая требования к другим субъектам права, кроме государства, а также гарантируемой со стороны государства и общества абсолютной обязанностью относительно сохранения, охраны и обеспечения достойной жизни. При этом к важнейшим элементам права человека на жизнь как комплексной юридической категории принадлежат: право на физическое существование (личная неприкосновенность и здравоохранение человека); право на индивидуальность и идентичность личности (национально-культурную, мировоззренческую, религиозную, половую).

В результате проведенного анализа системы прав и свобод человека и гражданина, на основании существующих на сегодня классификаций прав и свобод, доказано, что право человека на жизнь как право фундаментальное, личное (гражданское), неимущественное, абсолютное, суммарное, индивидуальное, субъективное, право первого поколения занимает особенное место в системе прав и свобод человека и гражданина. Оно является первоосновой, ведь без его реализации невозможно осуществить весь спектр иных прав.

Выяснена сущность гарантий реализации права человека на жизнь и осуществлена их классификация, определены место и роль среди гарантий реализации права человека на жизнь государственных и общественных институций, а также детально раскрыто содержание юридических гарантий права человека на жизнь. В этом контексте сформулирована дефиниция гарантий права

человека на жизнь, под которыми предлагается понимание системы экономических, социальных, политических, идеологических условий, средств и способов, а также юридических механизмов, которые обеспечивают реализацию, защиту и охрану права человека на жизнь.

Ключевые слова: жизнь, права и свободы человека и гражданина, право человека на жизнь, признаки права человека на жизнь, гарантии права человека на жизнь, общие гарантии права человека на жизнь, юридические гарантии права человека на жизнь.

Kusmenko Ya. Theoretical and legal principles of human right to life. – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of the Candidate of Sciences (Law) on specialty 12.00.01 – the Theory and History of State and Law; the History of Political and Legal Sciences. –National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2015.

Dissertation is devoted to complex theoretical research of "human right to life".

Basic approaches are analyzed in relation to understanding of essence of category of "life" in a philosophical and legal value. Genesis of conceptual principles of human right to life is investigational in the history of global political and legal thought.

The problem questions, related to the concept, structure, maintenance and signs of human right to life, are found out, and also the place of the investigated right is determined in the system of human rights and his correlation with other equitable rights. Essence of guarantees of realization of human right to life is found out and their classification is carried out, the place and role of state and public institutes are determined among the guarantees of realization of human right to life, and also subject matter of legal guarantees of human right to life is exposed in details.

Key words: life, rights and freedoms of man and citizen, human right on life, signs of human right on life, guarantees of human right on life, general guarantees of human right on life, legal guarantees of human right on life.

Підписано до друку 24.02.2015.
Формат 60x90¹/₁₆. Ум. др. арк. 0,9. Зам. 6180. Тираж 100.
Сектор оперативної поліграфії РВВ БНАУ.
09117, Біла Церква, Соборна площа, 8, тел. 33-11-01.

